

امور فرهنگی

دیدگاه میشل فوکو درباره انقلاب ایران

فوکو برای درک انقلاب ایران مستقیماً به سراغ مردم انقلابی در خیابان‌ها رفته است. به نظر وی از نگاه مردم حکومت اسلامی از یک سو حرکتی برای ارائه نقشی دائمی و تعریف شده به ساختارهای سنتی جامعه اسلامی و از سوی دیگر راهی برای ورود ابعاد معنوی به زندگی سیاسی بود.

چکیده مطلب:

- انقلاب مردم ایران انگیزه مادی و اقتصادی نداشت.
- مشکلات اقتصادی حکومت پهلوی آنقدر بزرگ نبود که مردم به خاطر آن قیام کنند.
- ایرانی‌ها از خلال انقلاب خود در صدد ایجاد تحول در اندیشه، نگرش و سبک زندگی سیاسی اجتماعی خویش بودند.
- اسلام برای آنان هم دواي درد فردی و هم درمان بیماری‌ها و نواقص اجتماعی بود.
- رهبری (امام خمینی) و مذهب تشیع در انقلاب ایران نقش برجسته ای داشت.
- حضور همه اقشار از مرفه‌ترین (کارکنان هواپیمایی) تا فقیرترین (کارگران نفت آبادان) در اعتصاب سراسری.
- فوکو عقیده داشت جز باورهای دینی؛ هیچ عامل دیگری قدرت بسیج این چنین توده‌ها را ندارد.
- این مذهب تشیع است که با تکیه بر موضع انتقادی خود توانسته این چنین بسیج سیاسی به راه اندازد.
- زبان و شکل و محتوای مذهبی انقلاب اسلامی ایران امری عارضی و اتفاقی و تصادفی نیست.

در اواخر دهه ۷۰ میلادی، در شرایطی که بسیاری از کشورهای جهان، افسار گسیخته به سمت سکولاریسم و ارزش های اومانیستی پیش می‌رفتند، در یکی از کشورهای نفتی خاورمیانه که دولتمردان آن به غرب گرایش داشته منافع ایالات متحده آمریکا در منطقه را تامین می‌کردند، تحولات عظیمی با نگرش مذهبی و فریاد اسلام خواهی اتفاق افتاد که حیرت جهانیان را برانگیخت و یک پرسش اساسی ایجاد کرد که مردم ایران چه می‌خواهند و چرا نظامی که ادعای سروری در خاورمیانه را داشت سرنگون کرده‌اند؟ آیا انقلاب ایران، نویدبخش ظهور گفتمان سیاسی – عرفانی جدیدی است که از دل مفاهیم و آموزه‌های مذهبی که در طی قرون متمادی می‌رفت که به فراموشی سپرده شود، سربر آورده است؟ آیا مفهوم قدرت در ایران تغییر کرده است و چرا قدرتمند شدن رهبران انقلاب کنونی شباهتی به کسب قدرت در سایر نقاط دنیا ندارد؟

اینها سوالاتی بود که بسیاری از متفکران و سیاستمداران غربی را به تحقیق وا می‌داشت.

معرفی میشل فوکو

میشل فوکو فیلسوف مشهور فرانسوی و نظریه پرداز پسامدرنیسم یکی از متفکرانی است که به درخواست روزنامه ایتالیایی «کوریه ره دلا سرا» به ایران سفر کرد تا از نزدیک شاهد وقایع ایران باشد و طی دوبار سفر به ایران در شهر یور و آبان ۵۷ در تهران و قم و آبادان با شخصیت های مختلف مذهبی و سیاسی و اقشار مختلف مردم مصاحبه کرد. حاصل مشاهدات و مصاحبه های او مقالاتی بود که ۸ مورد از آنها را حسین معصومی در مجموعه ای به نام « ایرانی‌ها چه رویایی در سر دارند؟» به فارسی ترجمه کرده است. آنچه در ادامه می‌خوانید مواردی برگرفته از مقالات این کتاب است.

انگیزه و هدف اصلی انقلابیون از نگاه فوکو

فوکو عقیده داشت جز باورهای دینی هیچ عامل دیگری قدرت بسیج این چنین توده‌ها را ندارد بلکه این مذهب تشیع است که با تکیه بر موضع انتقادی خود توانسته این چنین بسیج سیاسی به راه اندازد. این انقلاب نمی‌تواند با انگیزه‌های اقتصادی و مادی صورت گرفته باشد زیرا جهان شاهد قیام و انقلاب مردمی بود که مشکلات اقتصادی حکومت (پهلوی) آن در حد بزرگ نبود که در نتیجه آن میلیون ها ایرانی به خیابان ها بریزند و قیام کنند. از این رو ریشه این انقلاب را باید در جای دیگری جستجو کرد....

به نظر فوکو روح انقلاب ایران در این حقیقت نهفته است که ایرانی ها از خلال انقلاب خود در صدد ایجاد تحول و تغییر در خویش بودند. در واقع هدف اصلی آنها ایجاد تحولی بنیادین در وجود فردی و در حیات سیاسی و اجتماعی و در نحوه تفکر و شیوه نگرش خویش بود. ایرانیان خواهان این بوده‌اند که تجربه و نحوه زیستن خود را دگرگون سازند و برای این منظور پیش از هر چیز خود را هدف قرار داده بودند. آنان راه اصلاح را در اسلام یافتند اسلامی که برای آنان هم دواى درد فردی و هم درمان بیماری‌ها و نواقص اجتماعی بود.

نقش بی بدیل رهبری انقلاب از نگاه فوکو

از دیدگاه فوکو زبان و شکل و محتوای مذهبی انقلاب اسلامی ایران امری عارضی و اتفاقی و تصادفی نیست بلکه در حقیقت این رهبری مذهبی بود که با تکیه بر موضع مقاوم و انتقادی سابقه‌دار در مکتب تشیع در برابر قدرت‌های سیاسی حاکم و نفوذ عمیق در دل‌های ایرانیان توانست آنان را این‌گونه به قیام وادارد آن هم علیه رژیم که بی شک یکی از مجهزترین ارتش‌های دنیا را داشت و از حمایت مستقیم امریکا و دیگر قدرت‌ها برخوردار بود او در خصوص نقش بر جسته رهبری انقلاب ایران می‌گوید:

« شخصیت آیت‌الله خمینی پهلوی به افسانه می‌زند هیچ رئیس دولتی و هیچ رهبر سیاسی‌ای حتی به پشتیبانی همه رسانه‌های کشور نمی‌تواند ادعا کند که مردمش با او چنین پیوند شخصی و نیرومندی دارند.»

انقلاب اسلامی ایران، انقلابی فرامدرن از نگاه فوکو

فوکو برای درک انقلاب ایران مستقیماً به سراغ مردم انقلابی در خیابان‌ها رفته است. به نظر وی از نگاه مردم حکومت اسلامی از یک سو حرکتی برای ارائه نقشی دائمی و تعریف شده به ساختارهای سنتی جامعه اسلامی و از سوی دیگر راهی برای ورود ابعاد معنوی به زندگی سیاسی بود. مفهوم معنویت‌گرایی سیاسی بن‌مایه تحلیل فوکو از انقلاب ایران را تشکیل می‌دهد. به این ترتیب فوکو انقلاب اسلامی ایران را انقلابی فرامدرن خوانده است.

اعتصاب های سراسری نماد همبستگی همه اقشار از مرفه و فقیر از نگاه فوکو

از نظر فوکو همه اقدام های رژیم شاه برای به ظاهر امتیاز دادن به انقلابیون و آرام کردن آنها که در فاصله تظاهرات ماه رمضان تا عزاداری محرم، انجام داد از آزادی زندانیان سیاسی تا آزادی احزاب و از بین رفتن سانسور و .. نتوانست تنش های سیاسی را پایین بیاورد و منجر به اتخاذ راه حل خشن و سپردن کشور به نظامیان و ارتش و استفاده از مشت آهنین شد و دلیل آن هم اعتصاب های سراسری بود:

اعتصاب هایی که مانند آتشی در خرم نگاه افتاده باشد از این استان به آن استان سرایت می کند؛ اعتصاب صنعت نفت و ذوب آهن، اعتصاب کارخانه های مینو، اعتصاب وسایل حمل و نقل عمومی، اعتصاب هواپیمایی ملی ایران، و اعتصاب کارمندان دولت. از همه شگفت آورتر اعتصاب کارمندان گمرک و دارایی است که به آسانی دست از کار نمی کشند، چون با رشوه هایی که می گیرند در آمدشان ده برابر و صد برابر دیگران است. وقتی در رژیمی چون رژیم شاه فساد هم دست به اعتصاب بزند... .

مخبر	متن
مردم ایران یا انگیزه اقتصادی و مادی انقلاب تکررت	این انقلاب نمی‌تواند یا انگیزه های اقتصادی و مادی صورت گرفته باشد زیرا جهان شاهد قیام و انقلاب مردمی بود که مشکلات اقتصادی حکومت (پهلوی) آن در حد بزرگ نبود که در نتیجه آن میلیون‌ها ایرانی به خیابان‌ها بیزند و قیام کنند. از این رو ریشه این انقلاب را باید در جای دیگری جستجو کرد
ایرانی‌ها از خلال انقلاب خود در صدد ایجاد تحول و تغییر در خویش بودند	به نظر قووکو روح انقلاب ایران در این حقیقت نهفته است که ایرانی‌ها از خلال انقلاب خود در صدد ایجاد تحول و تغییر در خویش بودند. در واقع هدف اصلی آنها ایجاد تحولی بنیادین در وجود فردی و در حیات سیاسی و اجتماعی و در نحوه تفکر و شیوه نگرش خویش بود. ایرانیان خواهان این بوده‌اند که تجربه و نحوه زیستن خود را دگرگون سازند و برای این منظور پیش از هر چیز خود را هدف قرار داده بودند. آنان راه اصلاح را در اسلام یافتند اسلامی که برای آنان هم دواى درد فردی و هم درمان بیماری‌ها و نواقص اجتماعی بود.
تقدیر بر جسته امام خمینی در بروز انقلاب ایران	شخصیت ایت الله خمینی پهلو به افسانه می‌زند هیچ رئیس دولتی و هیچ رهبر سیاسی ای حتی به پشتیبانی همه رسانه‌های کشور نمی‌تواند ادعا کند که مردمش یا او پیوند چنین شخصی و چنین نیرومندی دارند.
وقتی در رژیم چون رژیم شاه قساد هم دست به اعتصاب بزند	اعتصاب‌هایی که مانند آنشی که در خرمگاه افتاده باشد از این استان به آن استان سرایت می‌کند؛ اعتصاب صنعت نفت و ذوب آهن، اعتصاب کارخانه‌های مینو، اعتصاب وسایل حمل و نقل عمومی، اعتصاب هواپیمایی ملی ایران، و اعتصاب کارمندان دولت. از همه شگفت‌آورتر اعتصاب کارمندان گمرک و دارایی است که به آسانی دست از کار نمی‌کشند، چون یا رشوه‌هایی که می‌گیرند درآمدشان ده برابر و صد برابر دیگران است. وقتی در رژیم چون رژیم شاه قساد هم دست به اعتصاب بزنند...
پدیده اعتصابی‌های «مرقه» و اعتصابی‌های سرسخت	در تهران یا اعتصابی‌های «مرقه» دیدار کردم، یا کارکنان هواپیمایی ملی ایران: آیاتمانهای شیک، میلمان چوبی، مجلات آمریکایی؛ و هزار کیلومتر دورتر در جنوب یا اعتصابی‌های «سرسخت» یا کارگران صنعت نفت [که محصور در قلاکت عظیمی در اطراف پالایشگاه روزگار می‌گذرانند]. ... میان اعتصابگران هواپیمایی ملی ایران که از شما در سالن خانه‌شان پذیرایی می‌کنند و اعتصابگران آیدانی، که باید محرمانه و بعد از قرارهای میهمان یا آنها ملاقات کرد، شایسته‌های حیرت انگیزی هست. حتی اگر شایسته‌شان جز این یکی نباشد: اولیاری است که اعتصاب می‌کنند؛ اولی‌ها به این دلیل که تا کنون علاقه‌ای به این کار نداشته‌اند و دومی‌ها به این دلیل که حق آن را نداشته‌اند. از سوی دیگر همه این اعتصابها مستقیماً انگیزه‌های سیاسی را به خواستهای اقتصادی پیوند می‌زند. حقوق کارگران پالایشگاه در اسفند پیش بیست و پنج درصد اضافه شده است. از اول آبان، یعنی از شروع اعتصابها هم، بدون جر و بحث زیاد، مزایای اجتماعی به ایشان تعلق گرفته است، بعد از آن یازده درصد اضافه حقوق و بعد ده درصد «سود ویژه» (یکی از مدیران می‌گفت: «باید اسمی پیدا می‌کردیم که این افزایش را توجیه کند.») و بعد روزی صد ریال حق نهار. به نظر می‌آید که این رشته می‌توانسته است سر دراز داشته باشد. اما به هر حال، خواست این کارگران، مثل خواست خلیانان هما، که ظاهراً نباید از حقوق خود شکایتی داشته باشند، لغو حکومت نظامی است و آزادی همه زندانیان سیاسی و (لااقل بعضی‌شان می‌گویند) منحل شدن ساواک و محکومیت همه کسانی که دزدی کرده‌اند یا شکنجه داده‌اند.
اعتقاد ناپذیری رهبر انقلاب و عشق عموم مردم به او، نقطه همبستگی همه اقشار و جناح‌های حاضر در صحنه انقلاب	- از یکسو، نظم عجیب جنبش، در سطح محلی، بر پایه ای سازمان‌های مخفی پراکنده استوار است و از سوی دیگر نقطه همبستگی بیرون از کشور، بیرون از این سازمانها، بیرون از هرگونه مذاکره احتمالی است: این نقطه در آیت الله خمینی، در سر یاز زدن انعطاف ناپذیر او و در عشقی است که هر کسی در دل خود نسبت به او می‌پرورد...
امام خمینی؛ گراتبهاترین ثروتی که ایران از قرن‌ها پیش تا کنون داشته است	شنیدن این حرق از دهان یک خلیان یوینگ عجیب بود که از جانب همکارانش می‌گفت: «گرانیهاترین ثروتی که ایران از قرن‌ها پیش تا کنون داشته در قرآنسه پیش شماست. خوب نگهداریش کنید.» لحن او آمرانه بود. و از آن مؤثر تر حرق اعتصابگران آیدان بود: «ما چندان هم مذهبی نیستیم.» «پس به چه کسی اعتماد دارید؟ به یکی از احزاب سیاسی؟» «نه به هیچ کدام.» «پس به یک شخص؟» «به هیچ کس، جز خمینی، و فقط به او.»
تلفن، توار ضبط صوت، مسجد و منبر، دفتر کار وکلا و محفل‌های روشنفکران: یک شبکه اطلاعاتی تمام‌عیار در فضای ساتسور	- در مدت دو ماه حکومت شریف امامی، خیرهایی که هر روز روزنامه‌های آزاد شده منتشر می‌کردند به آتش اعتصابی‌ها، یکی پس از دیگری، دامن می‌زد. نظامی‌ها ناچار شده اند دهباره ساتسور را برقرار کنند. پاسخ روزنامه نویسه‌ها هم این بوده است که از بیرون آوردن روزنامه خودداری کنند و خوب می‌دانند که یا این کار خود میدان را برای یک شبکه اطلاعاتی تمام‌عیار یاز می‌گذارند: شبکه‌ای که بر اثر یازده سال تاریک‌اندیشی برقرار شده و مرکب است از تلفن، توار ضبط صوت، مسجد و منبر، دفتر کار وکلا و محفل‌های روشنفکران.